

PRINCIPI STVARANJA NEOLOGIZAMA U SRPSKOM JEZIKU

UVOD

Stvaranje *neologizama, novih ili inoviranih reči, kovanica* smatraće se u ovom radu procesom, a ne statičnim momentom, jer se na osnovu podataka iz dosadašnje domaće i strane literature može zaključiti da su navedeni termini služili da označe različite tačke takvog procesa: 1. tek izgovorenu ili napisanu novu reč (up. tzv. egologizme u radu I.F. Evstigneeve, 1984)¹; 2. tek preuzetu novu reč od strane sagovornika bilo da ju je ovaj razumeo, bilo da je aktivno koristi (up. Sornig, 1981); 3. zaživela reč u standardnom jeziku (A.A. Bragina, 1973); 4. već duže vremena upotrebljavanu reč u standardnom jeziku (up. Ćirilov, 1983) ili 5. reči koje su bile ili jesu nove u jednoj društvenoj grupaciji (cf. za srpskohrvatski jezik: T. Sabljak, 1981, za šatrovački; D. Andrić, 1976, za žargon; D. Đorđević, 1961, za frajerski govor). Zato termin *nova reč* nije dovoljno jasan ako ga upotrebljavamo za opisane slučajeve od 1 do 5. Još je nejasniji kad znamo da se termin odnosi na sasvim izmišljenu reč, novoskovanu, ili, pak, staru reč u sasvim novoj upotrebi.

Nemoguće je očekivati da svi govorni predstavnici jednog jezika znaju sve reči tog jezika. Otuda postoji velika individualna razlika među govornicima šta podrazumevaju pod novom rečju u svom jeziku. Za svaki pojedinačan jezik neophodno je izgraditi osnovne kategorije za procenjivanje šta je nova reč tj. neologizam. Da navedemo samo nekoliko otvorenih pitanja u vezi sa izradom osnovnih kriterija: da li je, na primer, za predstavnike srpskohrvatskog jezika nova i ona reč koju govornik nije čuo, a koja postoji kao stručni termin već odavno? Koliko dugo se neka reč smatra novom u leksikonu datog jezika?

Poznata je tvrdnja da u razumevanju jedne reči govornik i sagovornik ne podrazumevaju isti sadržaj, bez obzira na to što su reči koje već dugo postoje u leksikonu i frekventno se koriste. Sa neologizmom stvar je još kompleksnija – gotovo je nemoguće pretpostaviti da svi govornici imaju isto značenje na umu jer je iskustvo sa njima manje.

Ovih nekoliko pitanja dovoljni su da pokažu kako je kompleksno istraživanje novih reči u jeziku uopšte, kako sa metodološke tako i sa teorijske strane. Ne postoji ni zadovoljavajuća definicija neologizama naročito kada se određuju mehanizmi nastanka novih reči. Razmatraćemo ovde definiciju koju daje američki psiholingvista Eve Clark (1980) koja smatra da neologizmi nastaju iz komunikacionih potreba da u rečniku govornika ispune leksičku prazninu, trenutnu ili stalnu. Trenutna praznina je i ona koja nastaje kada (sa)govornik ne može da se seti neke reči koja inače postoji u leksikonu datog jezika kojim govori, a stalna je praznina kada za dati pojam ne postoji odgovarajuća reč u jeziku. Prema ovakvom shvatanju, trenutne i stalne praznine u leksikonu govornika glavni su podsticaj bogaćenju kako kod dece tako i kod odraslih.

Postoje određene slabosti i ove definicije, mada je u poređenju sa drugim, sveobuhvatnija. Na primer, za razliku od dece, odrasli predstavnici, u našem slučaju

---

¹ Up. za pesničke neologizme u radu D. Bećar, 1983 (za V. Popu); V. Janković, 1969 (za L. Kosrića) : N. Bogdanović, 1978 (za G. Todorović).

srpskohrvatskog jezika, stvaraju nove reči i kada dobro znaju da u jeziku postoji određena reč za dati pojam, ali novostvorenom rečju žele da izraze lični stav prema onome o kome/čemu i kome govore. Pod sumnjom je, nadalje, i mišljenje da neologizmi nastaju isključivo iz komunikacionih potreba, ako prethodno ne odredimo šta u jeziku smatramo pod komunikacijom (da li, na primer, i unutrašnji monolog ili tzv. egocentrični govor).

U ovom će se radu naporedo upotrebljavati termin *nove reči* i *neologizmi* da označe razumevanje nove reči od strane sagovornika, u ovom slučaju srpskohrvatskog jezika, bez obzira na to da li će ih kasnije uključiti u aktivni leksikon. Pod *razumevanjem* se danas u literaturi razmatraju različiti sadržaji. Ovde ćemo podrazumevati da je to sposobnost koja je s jedne strane vezana za psihološke procese, a s druge, za kontekstualne. Polazimo od razumevanja novih reči iz uverenja da nam taj proces može osvetliti proces stvaranja neologizama od strane govornika, o čemu je u dosadašnjoj literaturi više pisano nego o razumevanju. S obzirom na to da ispitujemo razumevanje novih reči prihvatamo i sud da one nastaju iz komunikacionih potreba. Nadalje, razmatraće se ovde samo one nove reči koje su sagrađene pomoću složenica ili pomoću derivacionih sredstava (sufiksi/prefiksi), a navodi se samo jedan primer nove upotrebe već znane reči.

HIPOTEZE

Sprovedeno je empirijsko istraživanje sa učenicima osnovne škole (V – VIII razred) i sa grupom odraslih ispitanika s ciljem da se u jednom probnom istraživanju utvrdi šta i kako ispitanici razumeju kod neologizama i da li postoji veza između razumevanja i uzrasta, u ovom slučaju osnovnoškolske dece starijih razreda. Iz kompleksne problematike razumevanja nove reči pažnju smo usmerili na samo dva pitanja:

1. kako ispitanici na osnovu forme pokušavaju da reše značenje reči;
2. kakav je odnos između forme reči i Konteksta².

Osnovna je hipoteza da derivaciona sredstva kakva su sufiksi i prefiksi, kada su višeznačna, mogu biti značenjski interpretirana u novostvorenim rečima tek u širem Kontekstu.

UZORAK

U ovom se radu saopštavaju rezultati dobijeni anketom grupe odraslih ispitanika (ukupno 21)³. Od 38 novih reči pronađenih u dnevnoj štampi u periodu od godinu dana, za anketu je odabrano samo 10 (up. priloge 1 i 2). Reči su date van konteksta i od ispitanika je traženo da ispišu značenje datih novih reči. Od ukupno 10 reči 2 su složenice (*aplauzometar*, *umoćutalo*), jedna se može uslovno odrediti kao složenica (*Hrbin*) dok su

---

² Velikim slovom *Kontekst* označava se u ovom radu kontekst uopšte, dok se malim slovom precizira koji je tip konteksta u pitanju: rečenični, socijalni, kulturni, asocijativni.

³ Ispitana je 21 odrasla osoba, svi radnici Instituta za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. U obzir su uzeti neologizmi pronađeni u štampi povremenim čitanjem u toku jedne godine (od decembra 1982. do decembra 1983). Pregledani su dnevni listovi *Dnevnik*, *Politika*, *Ekspres politika* i nedeljni *NIN*, *Danas*, *Ilustrovana politika*.

tri stvorene pomoću derivacije (*brenavljenje, čitalište, gubitaš, hotice, krznaš, pametarka, sraslica*). Za svaki pojedinačan primer procenjuje se razumevanje sa stanovišta funkcionisanja tzv. *operacionalnih principa*: određuje se koji je od njih dominantan za razumevanje date nove reči ako u obzir uzmemo značenja iz šireg Konteksta (cf. prilog 2).

OPERACIONALNI PRINCIPI

Kada govorimo o načinu stvaranja novih reči neki autori polaze od čisto jezičkih principa⁴, dok se drugi više bave misaonim. Ovaj drugi pristup prihvataju, pre svega, oni koji ovaj problem istražuju sa psiholingvističkog stanovišta (cf. E. Clark, 1980; A. Cutler, 1981; K. Sorning, 1981). Ovde ćemo se više oslanjati na ovaj drugi, u literaturi nazvanim *operacionalnim principima*, pod kojima se podrazumeva način organizovanja i funkcionisanja mišljenja u procesu stvaranja i razumevanja reči. Polazi se od ovog nivoa analize da bi se proverilo da li je pogodniji za objašnjenje nastanka novih reči uopšte, nezavisno od date jezičke strukture.

Sa liste do sada ponuđenih operacionih principa, koja još nije konačna, za ovaj rad je odabrano samo nekoliko, za naše empirijsko istraživanje relevantnih: *princip transparentnosti* (prozirnosti), *princip produktivnosti*, *princip konvencionalnosti*, *princip regularnosti*. Do sada su autori govorili o ovim principima posmatrajući šta govornik radi kada nove reči stvara (E. Clark, 1980; W. Deutsch i K. Braun, 1984) i to izolovan jedan princip od drugog. Šta se dešava u procesu razumevanja nove reči, koliko znamo nije detaljnije pisano sa ovog teorijskog stanovišta. Vredno naučne pažnje je, onda, proveravanje da li se govornik i sagovornik služe istim operacionim principima kada stvaraju i razumeju nove reči. Isto tako nije detaljnije istraživana interakcija navedenih principa u razumevanju jedne nove reči. U ovom radu pokušaćemo se samo delimično pronaći odgovori na ova pitanja.

Principom transparentnosti, koji se različito definiše kod različitih istraživača (cf. K. Sorning, 1981; A. Cutler, 1981; E. Clark, 1980) pokazuje se da su značenjski prozirnije one reči čija tvorbeno sredstvo imaju samo jedno značenje. Analogno tome, manje je prozirno ono tvorbeno sredstvo koje ima više značenja. Na primer, ako jedan sufiks ima samo jedno značenje biće lakše razumljiva novostvorena reč od one koja je sačinjena pomoću sufiksa koji ima više od jednog značenja (up. primer broj 7 u našem materijalu). O ovom se principu može govoriti sa stanovišta govornika: za koju formu novostvorene reči se on opredeljuje kada reč stvara; odnosno, sa stanovišta sagovornika: kakvu novostvorenu reč on bolje razume. Kao i kod drugih principa, i ovde govorimo o različitim stepenicama prozirnosti značenja reči, tj. o nekoj vrsti skale na kojoj se, s jedne strane, mogu svrstati semantički potpuno neprozirne reči, i na drugoj, lako prepoznatljive reči.

Drugi je *princip produktivnosti*, o kojem su, kako domaći⁵ tako i strani autori, detaljnije pisali. Pod ovim se principom podrazumeva „sposobnost tvorbenog uzorka da

---

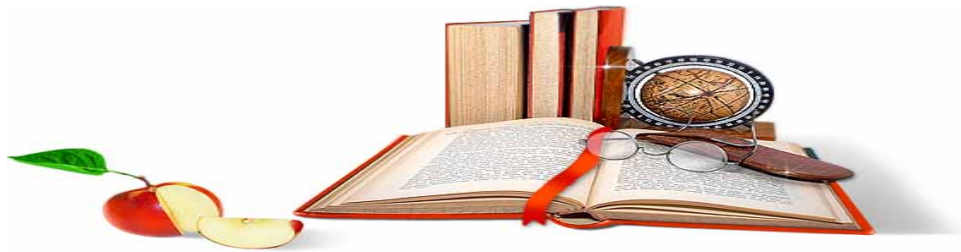
⁴ A. Belić (1933, 71 – 73) navodi da „Kod svake reči treba ispitati troje: 1. da li je dobro sagrađena prema upotrebi osnove i nastavka; 2. da li dobro predaje značenje koje se od nje traži; i 3. da li svoju službu to značenje vrši dobro prema drugim rečima“.

⁵ Up. Rosandić, D. i J. Silić (1979, str. 73): „Produktivni su sufiksi... oni koji su u suvremenom jeziku aktivni, a neproduktivni... koji su u suvremenom jeziku neaktivni.“

---- OSTATAK TEKSTA NIJE PRIKAZAN. CEO RAD MOŽETE
PREUZETI NA SAJTU WWW.MATURSKI.NET ----

[BESPLATNI GOTOVI SEMINARSKI, DIPLOMSKI I MATURSKI TEKST](http://WWW.SEMINARSKIRAD.ORG)
RAZMENA LINKOVA - RAZMENA RADOVA
RADOVI IZ SVIH OBLASTI, POWERPOINT PREZENTACIJE I DRUGI EDUKATIVNI MATERIJALI.

WWW.SEMINARSKIRAD.ORG
WWW.MAGISTARSKI.COM
WWW.MATURSKIRADOVI.NET

NA NAŠIM SAJTOVIMA MOŽETE PRONAĆI SVE, BILO DA JE TO [SEMINARSKI](#), [DIPLOMSKI](#) ILI [MATURSKI](#) RAD, POWERPOINT PREZENTACIJA I DRUGI EDUKATIVNI MATERIJAL. ZA RAZLIKU OD OSTALIH MI VAM PRUŽAMO DA POGLEDATE SVAKI RAD, NJEGOV SADRŽAJ I PRVE TRI STRANE TAKO DA MOŽETE TAČNO DA ODABERETE ONO ŠTO VAM U POTPUNOSTI ODGOVARA. U BAZI SE NALAZE [GOTOVI SEMINARSKI, DIPLOMSKI I MATURSKI RADOVI](#) KOJE MOŽETE SKINUTI I UZ NJIHOVU POMOĆ NAPRAVITI JEDINSTVEN I UNIKATAN RAD. AKO U [BAZI](#) NE NAĐETE RAD KOJI VAM JE POTREBAN, U SVAKOM MOMENTU MOŽETE NARUČITI DA VAM SE IZRADI NOVI, UNIKATAN SEMINARSKI ILI NEKI DRUGI RAD RAD NA LINKU [IZRADA RADOVA](#). PITANJA I ODGOVORE MOŽETE DOBITI NA NAŠEM [FORUMU](#) ILI NA

maturskiradovi.net@gmail.com